

ŞEHİR TİYATROLARINDA
ÇAĞDAŞ TİYATRO ÖRNEKLERİ !

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Şehir Tiyatroları'nın son zamanlarda sahneye konulan ve dikkatimi çeken bir kaç oyunu var. Bir Ata Krallığım, Güz Bitiminde Moliere ya da Kibarlık Budalası ile en son "Misyon" Bir Devrimi Anmak. Sırasıyla sahneye getirilen bu oyunlardan Bir Ata Krallığım'ı oyun arasında şimdiye kadar yapmadığımı yaparak terkettim. Diğer iki oyunu da cehennem azabına katlanarak, sırf ne olacak bakalım düşüncesiyle sonuna kadar seyrettim. Hele son oyun ara vermediği için; biraz da oyuncuya saygısızlık olmasın diye, o dehşetengiz ızdıraba Türk sabrı göstererek katlandım. Büyük masraf ve emeklerle hazırlandığı ortada olan bu oyunları, Şehir Tiyatroları yönetiminin hangi anlayış ve niyetle sahneye getirdiğini düşündüm durdum. Önce, öfkeme rağmen, bu değişik tarzı anlamaya çalışmak istedim. Oyunların sahnelenme biçimini, bildiğim hiç bir türle bağdaştıramadığımdan; yeni bir versiyonla karşı karşıya olduğumuzu düşündüm. 21. yüzyılın tiyatrosu herhalde böyle olacak dedim kendi kendime! Sonra bu yeni uygulamanın kurallarını anlamaya çalıştım. Görebildiğim kadarıyla oyunlarda, teknolojinin imkânlarıyla beraber müziğin en ilkel şeklinden en iç gıcıklayan, kulak tırmalayan nağmelerine kadar bütün formları deforme edilerek, biraz da alaya alınarak oyun içine dağıtılmış; aynı deformasyon oyuncuların davranışlarıyla bütünleştirilmiştir. Yer yer Japon tiyatrosunun müzik ile jest, mimik ve davranış tarzına yaklaşan devinimlerle sözün akışı bir kargaşa içinde sürdürülürken; tek tük serpiştirilmiş mesajlar, davranış ve müziğin bittiği noktada belirginleştirilmiştir. İlkel toplumların müzik ve dans kaynaklı gösterilerinden yola çıkılarak yakalanan bu görüntülerle, çağdaş insanın problemlili ve stresli dünyası birleştiriliyor. Dünyadaki parçalanmışlığının sebebi sayılan dil ayrılığından insanları kurtarıp -dolayısıyla milliyet kavramından-, beden dilini ön plana çıkararak; insanları, yeni bir komün hayatında birleştirme gayretine giriliyor. Oyunların arka planı ise mâlum felsefe....

Söz konusu uygulama kendi metnini Misyon'la yakalıyor. Diğer iki oyun tıpkı çağdaş insanın deformasyonu gibi klasik dönemin metinleri ele alınarak yapılıyor. Bir Ata Krallığım, Shakespeare'nin piyeslerinden belli bir sıra dahilinde derlenmiş, görüntü karmaşasından başka bir şey değildi. Shakespeare'i ve eserlerini iyi tanıyanlara yeni hiç bir şey vermemiştir. Herhangi bir Shakespeare oyunu seyretmek çok daha anlamlı olurdu. Yapılan

bunca emek ve masrafın da yarısına bir Hamlet oynanırdı. Aynı şeyi Moliere'e de uygulamışlar. Moliere'in en güzel piyeslerinden olan Kibarlık Budalası'nı deforme ederek, çağdaş tiyatroya kurban etmişler. Piyenin orjinal halini seyretmek daha güzel değil miydi? Tabii maksat bir Moliere yahut Shakespeare oynamak değil. Her büyük oyunu böyle deforme ederek kullanırsanız, bunun mantığı yeni eser bulamamaktan dolayı, bir nevi orta-çağ uygulamasına geri dönüş değil midir? Yahut da, soyut tiyatronun ilkelelerini zorlayarak ve değiştirerek klasik dünya anlayışıyla, düzeniyle ve eserleriyle dalga geçip; huzursuz ve kargaşa içinde görmeye devam ettiğiniz insanlığa; kurtuluşu için, "sunduğumuz reçeteye itibar " çağırısı değil midir?

Klasik metinler bu anlayış yüzünden "Görsel ve Duysal Anarşi"ye kurban ediliyor. Bunun adına da "Çağdaş Tiyatro" yahut "Öncü" tiyatro deniliyor. Tiyatroda bu deformasyon modası ilk defa I. ve II. Dünya savaşlarından sonra başlar. Marksizmin "ayak sesleri"ni takip eden bu yöntem önce Bertholt Brecht'in Üç Kuruşluk Opera'sıyla başlamış; daha sonra Ionesco'nun Kel Şarkıcı ve Gergedan arkasından da Samuel Beckett'in Godo'yu Beklerken isimli oyunları ile sürmüştür. Ama onlar, dünyayı cenete döndüreceği söylenen ve insan aklının mucizevi ürünü olan makinanın; sonuçları itibariyle dünyayı cehenneme çevirdiğini, teknolojinin sınırsızlığıyla paralel seyreden insanlığın huzursuzluğunun çözümünün "sevgi" olduğunu açıkça, belirtmişlerdir. "Çağdaş Tiyatro"cular ise dünyanın "eski hamam eski tas"lığını sık sık hatırlatarak insanlığın içinde bulunduğu sosyal ve ahlâki anarşiyi kargaşa ve anlaşılmazlık ile anlatma yoluna gitmişlerdir. Bu arada da çözümünün "Yeniden Bir Devrim"de olduğu iddiası vardır.

"Halkın çölüne dikilen fidanlar su verilmediğinden kurudu " şikâyetiyle yola çıkanlar, o fidanları yeniden dikip ve daha iyi bakarak yeşerteceklerini zannediyorlar. Halbuki bilmiyorlar ki, o dikenli çöl bitkileri bu verimli toprakta yetişmez. Bu anlaşılmaz ısrarla Alman Temerküz Kampları'nda görülen işkenceler seyirciye reva görülüyor. Onlara bir çift sözüm var. Bu "ayak yoluna" gitmeyi bırakın.

Beşeriyetin akıl yoluyla her meseleyi çözebileceği düşüncesi materyalist felsefenin ürünüdür. Halbuki aklın, bütün üretkenliğine rağmen aciz kaldığı defalarca "bu yola" gidenlerce ifade edilmiştir. 20. asrın, maneviyat-akıl çatışması, aklın iflasını, dünyanın mevcut karmaşasıyla ortaya koyuyor. Aklın ürettiği bütün reçeteler üç aşağı beş yukarı sonuçları itibariyle, insanlığa beklediği huzuru ve mutluluğu verememiştir. Duygusuz, sevgisiz ve inançsız

bir akıl insanı sadece teknolojinin bir parçası yapmıştır. Halbuki akılı da akıllı kullanmak gerekiyor.

Ülkemizde, insanlarımıza anlatacağımız bir çok mesele varken; henüz daha tiyatro Batı'da olduğu gibi bilinçli seyircisini oluşturmamışken; Türk yazarlarına tiyatronun kapıları henüz tam olarak açılmamışken ve üstelik akılı başında yönetmenler ve danışmanlar dururken, bu tür uçukluklara bu kadar emek ve para yazık değil mi?

Sevgili Kenan Işık, sen ki Bebek Uykusu, Huzur gibi sıradışı ve büyük ilgiyle karşılanan oyunların yazarı ve yönetmenisin. Bu ülke insanına neyi nasıl vereceğini bilen insansın. En azından seni biz öyle tanıdık. Yanıldık mı? Yoksa bilmediğimiz başka şeyler mi var? Kadronuzda Engin Uludağ gibi iyi yönetmenler var. Dışarda oyununun oynanmasını bekleyen Muzaffer Kaya gibi hayatını Türk tiyatrosuna vermiş ve elinden tutunulmasını bekleyen yazarlar var. Tiyatroda kendini isbat etmiş Turan Oflazoğlu, Refik Erduran, Necati Cumalı, Orhan Asena, Haldun Taner, Necip Fazıl, Behçet Necatigil (ki radyo oyunları sahneye getirilebilir), Turgut Özakman, ve adını burada sayamayacağım, Tanzimat'tan beri piyes yazmış yüzlerce yazarımız ve eserleri; daha da ötesi dünya modern tiyatrosunun büyük yazarları dururken; bu kadar para ve emeği "Çağdaş tiyatro" adına bu fakir halkın vergilerini pervasızca harcamak haksızlık değil mi? Hem de bir sezonda bir kaç oyunla.

Bu ülkede sanat adına bazan garip şeyler oluyor. Bir kısım insanlar, nostaljik duygularından bir türlü kurtulamıyorlar. Aslında onlar da "eski hamam eski tas" ama bir kaşık suda fırtına koparmasını da iyi biliyorlar. Bir de arkalarına "Çağdaş Basın"ı aldılar mı Maazallah, geçmişte olduğu gibi bugün de bütün ödülleri "Çağdaş tiyatro"nun olacaktır.

Bu oyunu kendi kendinize oynayın, kendi kendinizi alkışlayın, ödülleri verin. Ondandan sonra da bu halk tiyatrodan anlamıyor, tiyatroyu sevmiyor diye şikâyet edin. Sevsinler sizin çağdaş tiyatronuzu!

Enver TÖRE

Âmil Çelebioğlu: *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy.'a kadar)*, Kitabevi, İstanbul 1999. 411 s.

Eski Türk Edebiyatı, Yüksek Zümre Edebiyatı, Dîvân Edebiyatı gibi isimlerle anılan Klâsik Türk Edebiyatı, bugün için, sayısı bilinemeyecek miktarda manzum ve mensur eserden müteşekkildir. Bu eserler arasında en önemli yeri "dîvân"lar almaktadır ve dîvânlardan sonra da "mesnevî"ler gelmektedir. İki-üç beyitten başlayıp binlerce beyte kadar uzayabilen ve kendine mahsus bir nazım şekli olan mesnevîler konusunda şimdiye kadar - ne yazık ki- münferit mesnevîlerin edisyon-kritikleri dışında, toplu bir inceleme yapılmamıştır.

Mesnevî edebiyatının özellikle başlangıcı ve ilk dönemleri hakkında elimizde yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Fakat Kitabevi tarafından yayınlanan elimizdeki kitapla bu konudaki eksiğin önemli derecede kapatıldığı sevinçle müşâhade edilmektedir.

20 Nisan 1934'te Karaman'da doğan ve 2 Temmuz 1990'da Mekke'de meydana gelen "Tünel Faciası"nda Hakk'a yürüyen, Klâsik Türk Edebiyatı sahasında yaptığı araştırmalarla bu edebiyatın en önemli araştırmacılarından biri olan Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun doçentlik tezi olarak hazırladığı "Türk Edebiyatı'nda Mesnevî" isimli eser, aslen Sultan II. Murad devrindeki mesnevîleri tanıtmak amacıyla hazırlanmasına rağmen, sadece bu devir mesnevîlerini tanıtmakla kalmayan, XVI. yüzyıla kadar Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış tesbit edilebilen bütün mesnevîleri tanıtmaya çalışan bir eserdir. Bu değerli çalışma, Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun öğrencilerinden Dr. Nihat Öztoprak ve Dr. Sebahat Deniz tarafından baskıya hazırlanmıştır.

Bahse konu olan kitap, "Eser ve Yazar Hakkında Bazı Notlar" ve "Önsöz" kısımlarında verilen bazı ön bilgilerin ardından "Giriş" ve dört bölümden meydana gelmektedir.

"Giriş" bölümünde Mesnevî kelimesinin lügat ve ıstılah mânâsı verilmiş, ardından mesnevîlerin tasnifi yapılarak, XIII-XV. yüzyıl mesnevî şâirlerinin şiir ve mesnevî anlayışı ile aynı yüzyıllar mesnevîlerinde adı geçen mesnevî şâirlerinden bahsedilmiştir. Bu bölüm, mesnevî ile alâkalı bilinmesi gereken hemen her şeyi özetler mahiyettedir.

"XIII. Yüzyıl Mesnevîleri" ana başlığını taşıyan "I. Bölüm"de bu yüzyıla âit olduğu tesbit edilebilen yedi mesnevî tanıtılmaya çalışılmıştır. Burada tanıtılan mesnevîlerin telif tarihleri, beyit sayısı, bulunduğu kütüphaneler, varsa bunlarla ilgili çalışmalar ve mesnevîlerin kısaca konusu okuyucu-

ların ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Bundan sonrasında okuyucuya veya araştırmacıya düşen bunların metnini hazırlayarak ilim âlemine sunmaktır.

"XIV. Yüzyıl Mesnevîleri" ana başlığını taşıyan "II. Bölüm"de, bu yüzyıla ait mesnevîlerden bahsedilmektedir. Bölümde, devir mesnevîlerine umûmî bir bakıştan sonra müellifi ve telif tarihi bilinen 15, müellifi bilinen 31 ve müellifi ve telif tarihi bilinmeyen 12 olmak üzere toplam 58 mesnevî tanıtılmaktadır. Kitabın tamamında olduğu gibi bu bölümde de titiz bir araştırmacının dikkati görülmektedir. Araştırmacı o kadar dikkatlidir ki görmek ve incelemek fırsatı bulamadığı, varlığını bir gazete haberinden öğrendiği Hz. Hatice Mevlidi'ni bile ilim âleminin haberdar olması için zikretmektedir (s.76). Bu bilginin verilmemesi durumunda o gazeteyi bir daha görmek ve eserin varlığından haberdar olmak herhalde çok zor olacaktı. Şimdi en azından böyle bir eserin ismi bilinmektedir ve belki bir gün bu eser de gün ışığına çıkarılacaktır.

"XV. Yüzyıl Mesnevîleri" ana başlıklı "III. Bölüm", 1400-1420 yılları arasında yazılmış mesnevîlere umûmî bakışı takiben müellifi ve telif tarihi bilinen 10, müellifi bilinen 13, müellifi ve telif tarihi bilinmeyen 2 mesnevî olmak üzere toplam 25 eserin tanıtılmasından müteşekkildir. Bu bölümde de araştırmacının dikkatini gösteren istisnâî bilgilere rastlanılmaktadır. Meselâ Ahmedî'nin Mevlid adlı eserinden bahsedilirken "... bu eserin 615 beyit olduğu bizzat Ahmedî tarafından belirtilmektedir. Bu bakımdan da bu kısmı, mevlid nev'inden müstakil bir mesnevî olarak kabul etmek gerekir." (s.117) ifadeleriyle hocanın incelediği eserlere ne kadar büyük bir dikkatle baktığı görülmektedir.

Eserin asıl kısmını oluşturan "IV. Bölüm"de "XV. Yüzyıl Mesnevîleri" ana başlığı altında, Sultan II. Murad devri mesnevîlerini geniş olarak incelemek amaçlanmıştır. Bu bölüm, üç fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasıl, Sultan II. Murad'ın hayatı, şahsiyeti, şairliği ve ona ithaf olunan mensur eserlerden; İkinci fasıl, Sultan II. Murad devri mesnevîlerine umûmî bakıştan meydana gelmektedir. Burada, bu devir mesnevîleri, nüsha ve istinsah husûsiyetlerine, telif veya tercüme oluşlarına, sayılarına, vezinlerine, mevzularına vb. göre, çeşitli açılardan toplu olarak incelenmiştir. Üçüncü Fasıl'da eserlere geçilmektedir. Toplam 21 mesnevî; "Nüsha Tavsifi", "Şekil ve Muhtevâ Husûsiyetleri", "Mevzûun Özeti", "Netice ve Bazı Husûsiyetler" yan başlıkları altında incelemeye tâbi tutulmuştur. Bu eserlerden *Hüsrev ü Şîrin* ve *Harnâme*, üzerinde daha önce çalışıldığı için, nüsha tavsifleri verilmemiştir. *Sînâme*'de ise mevzûun özeti ayrı bir başlık altında sunulmamıştır. Yazarın isimsiz olduğunu söylediği (s.308) Ârif'in mesnevîsinde de, 39 beyitlik kısa

bir mesnevî olması hasebiyle, netice ve bazı husûsiyetler kısmının ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi yapılmamıştır. Ayrıca *Murâd-nâme* ve *Tarîkat-nâme* isimli mesnevîler, eser hazırlandığı sırada elde mevcut nüsha bulunmadığı için oldukça kısa bilgilerle verilmek zorunda kalınmıştır. (*Murâd-nâme* daha sonra Yrd. Doç. Dr. Adem Ceyhan tarafından 1997 yılında iki cilt halinde Milli Eğitim Bakanlığı yayınları tarafından yayınlanmıştır.) Bu kısımda verilen bilgiler, eserleri son derece bilgilendirici bir tarzda tanıtmakta ve geriye sadece metni neşretmek kalmaktadır.

Elimizdeki bu eserde toplam 111 mesnevînin; bulunduğu kütüphaneler, ait olduğu yüzyıl, telif tarihi, beyit ve varak sayısı tesbit edilmiş, birçoğunun konusu verilmiş, mesnevîlerin içindeki değişik nazım türleri ve adedi belirlenmiş, hangisinin ne kadar kısmının eksik olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bunlardan başka 12 mesnevînin isminin ve bulunduğu yerlerin tesbit edildiği, nüshası mevcut olmayan 6 mesnevînin de zikredilmesiyle toplam 129 mesnevînin ilim âlemine sunulduğu bu eser, alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Merhum Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, kitabın "Türk Mesnevî Edebiyatı (Sultan II. Murad Devri)" başlığı ile yayınlanmasını istediği ve muhtevasına bakıldığında doğrusunun da bu olması gerektiği halde kitap "*Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy.'a kadar)*" ismi ile basılmıştır. Başlığın bu şekilde farklı olması, kitabı yayına hazırlayan hocalarımızdan öğrendiğim kadarıyla, yayınevinin hatası sebebiyledir. (Eser XV. değil, XVI. yy.'a kadar olmalıdır.) Yine aynı dikkatsizlik neticesindedir ki kitabın arkasında, hocanın hayatı ve eserleri verilirken şu anda piyasada olan bazı eserlerinden hiç söz edilmemiştir. Meselâ "*Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*" (Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1992) ve iki cilt halinde yeni baskısı yapılan "*Muhammediye*" (Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul 1996). Bu arada iki de iyi haber vermek isterim: Birincisi merhum hocanın "*Mesnevî-i Şerif (Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfî Tercümesi)*" isimli eserin yeniden yayına hazırlanması; ikincisi ise şimdiye kadar bir arada göremediğimiz, hocanın makalelerinin toplandığı "*Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları (Makaleler)*" adlı kitabın ilk kez yayınlanacak olmasıdır.

Bu küçük aksaklıklara rağmen yeni yayınlanan eser, Klâsik Türk Edebiyatı ile ilgilenen bütün meraklılar, öğrenciler, öğretmenler ve özellikle de araştırmacılar için önemli bir kaynak eser hüviyeti arz etmektedir. Böyle kıymetli bir eseri hazırlayıp istifademize sunan merhum hocamıza da bu vesileyle bir kez daha Allah'tan rahmet niyaz ederim.

İlham KÖSE

Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Papirüs Yay. 1999; ISBN:975-6999-52-7; 272 sayfa

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Gürsel AYTAÇ hem Türk hem de Alman edebiyatı üzerine gerçekleştirdiği değerli çalışmalarıyla gerek akademisyenler ve üniversite öğrencileri gerekse edebiyatla ilgilenen çoğu okur tarafından tanınmaktadır. Yazar, daha önceki *Edebiyat Yazıları I; II;III, Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler; Karşılaştırmalı Edebiyat* gibi bir çok eserine bir tane daha ekledi ve Nisan ayında *Genel Edebiyat Bilimi* adlı incelemesini yayımladı. Papirüs yayınları arasında çıkan bu çalışma, çeşitli ulusal edebiyatları birden kapsamakta ve edebiyat biliminin kuşattığı tüm alanları belirleyip, bunun kuramsal boyutlarını göz önüne sermektedir. *Genel Edebiyat Bilimi* bu alandaki, kuram ve yöntemleri kavramaya dönük bir kılavuz kitap niteliğindedir. Bilindiği gibi, ülkemizde Türk edebiyatı yanı sıra üniversitelerimizin çoğunda batı ve doğu edebiyatları da okutulmakta ve bu alanlarda karşılaştırmalı çalışmalar yapılmaktadır. Bu gerçekten hareketle *Genel Edebiyat Bilimi* bu alanlarla ilgilenen herkesin yararlanacağı bir kitap olarak ortaya çıkmakta ve çok önemli kuramsal bir boşluğu doldurmaktadır. Yazar kitabın sonuna eklemiş olduğu genel edebiyat bilimi terimleri sözlüğü ile yaklaşık 40 yıllık birikimini de Türk okurunun hizmetine sunmaktadır. Eser, edebiyatla akademik düzeyde ilgilenenler yanında, edebiyatı inceleme, araştırma, eleştirme odağı alan her okur ve yazar için bir el kitabı niteliğindedir. Kitapta incelenen alanlar özetle şunlardır:

Genel Edebiyat bilimi Nedir?

Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi

Çeviribilim

Edebiyat Estetiği

Üslup Bilgisi

Metin Çözümlemesi

Edebiyat Kuramları

Edebiyat Tarihçiliği

Eleştiri-Değerlendirme

Edebiyat Akımları

Bir başvuru eseri olan *Genel Edebiyat Bilimi*'nin bu alandaki büyük boşluğu dolduracağını inaniyor ve edebiyatla gerek akademik düzeyde ilgilenenlere gerekse tüm edebiyat severlere tavsiye ediyorum.

Cemal YILDIZ